

Nr 20.

Ankom till riksdagens kansli den 23 februari 1934 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande jämkning i avtal om underhållsbidrag till frånskild make.

I tvenne likalydande motioner, nr 135 i första kammaren av herr *Bismark* och nr 283 i andra kammaren av herr *Hillgård*, vilka motioner hänskjutits till lagutskott och behandlats av första lagutskottet, har yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t påkalla utredning om sådan ändring i 11 kap. giftermålsbalken, att jämkning i avtal om underhållsbidrag till äkta make må, när väsentligen ändrade förhållanden påkalla det, kunna ske i samma ordning, som gäller för domstols beslut om dylikt underhållsbidrag.

I fråga om de skäl, som föranlett motionärernas yrkande, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till motionerna.

Enligt 11 kap. 26 § giftermålsbalken gäller, att om makar varda skilda i äktenskapet och den ene finnes efter skillnaden bliva i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, äger rätten ålägga den andra maken att utgöra sådant bidrag efter vad med avseende å hans förmåga samt övriga omständigheter prövas skäligt. Underhållsbidrag må likväl ej tillerkännas make, som huvudsakligen bär skulden till skillnaden. Bidraget kan, såframt den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt därtill föranleda, bestämmas till visst belopp, som den underhållsskyldige har att en gång för alla utgiva till den underhållsberättigade. Är bidraget bestämt att utgå på särskilda tider och träder den berättigade i nytt gifte, skall bidrag ej vidare utgå. Anspråk på underhållsbidrag till frånskild make skall, såvida fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till skillnaden träffat, vid talans förlust framställas i skillnadsmålet. Enligt 28 § i kapitlet äger rätten, utan hinder av vad rätten förut beslutit om bidrag till makes underhåll, på endera makens yrkande annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det; dock må underhållsbidrag till frånskild make ej utdömas, såframt talan därom blivit ogillad, eller höjas utöver förut bestämt belopp. Vad i denna paragraf är stadgat äger ej tillämpning om någon förpliktats att till frånskild makes underhåll utgiva visst belopp en gång för alla. Uti 29 § i kapitlet stadgas, att därest avtal, som makar med avseende å förestående hemskillnad eller äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad därmed äger samband, om skadestånd eller om bidrag till makes underhåll, är uppenbart obilligt för ena maken, må det, om avtalet ej slutits under hemskillnad, på hans talan av rätten jämkas. Sådant klander

skall vid talans förlust väckas senast i skillnadsmålet, om äktenskapsskillnad sker efter föregången hemskillnad, men eljest inom ett år, från det skillnad i äktenskapet meddelades.

Nu berörda stadganden motsvarades före nya giftermålsbalkens tillkomst väsentligen av 6 kap. 22, 25 och 26 §§ i lagen om äktenskaps ingående och upplösning den 12 november 1915.

I lagberedningens motiv till denna lag anfördes beträffande 6 kap. 25 § som handlade om jämkning av domstols beslut angående underhållsbidrag till make m. m., bland annat:

Visserligen kan domstolen stundom taga med i räkningen omständigheter, vilka antagas komma att inträffa, och anpassa sitt beslut därefter men uppenbart är, att allt vad framtiden må bära i sitt sköte icke kan på denna väg vinna tillbörligt beaktande. De förordnanden domstolen meddelat måste därför stundom med tiden komma att te sig synnerligen obilliga, kanske ägnade att äventyra — — — endera makens välfärd. Å andra sidan få ej förbises de stora olägenheter som vore förenade med oftare förekommande rubbningar av rättens beslut i dessa ämnen; angeläget är även att anledning till obefogade rättegångar icke gives. Men då förslaget såsom förutsättning för att nytt beslut må kunna meddelas stadgar att väsentligen ändrade förhållanden det påkalla, torde dylika påföljder icke vara att befara.

Även nu förevarande paragraf lämnar stort utrymme åt domarens fria prövning. Vid dennas utövande skola, då fråga är om underhållsbidrag, bland annat komma i betraktande avsevärd ökning eller minskning i förmögenhet eller inkomst samt sjukdom eller annan sådan omständighet, som inverkar på förvärvsförmågan eller föranleder särskilda kostnader. Härvid gör förslaget en betydelsefull skillnad mellan olika fall; medan underhåll till barn och till separerad (= hemskild) make kan bliva föremål för ändring såväl till den berättigades fördel som till hans nackdel och jämväl påläggas i strid emot en tidigare avslående dom, må enligt uttryckligt stadgande bidrag till fränskild make ej utdömas, såframt talan därom förut blivit ogillad, eller höjas utöver förut bestämt belopp. Fränskild make kan icke skäligen begära att bli delaktig i en senare inträdd förändring till det bättre i sin förra makes ekonomi, utan bör åtnöjas med den rätt emot honom, som betingas av makarnas villkor vid tiden för skilsmässan, och den ene bör icke vara skyldig att i form av förhöjd bidragsplikt vidkännas de motgångar, som efter nämnda tidpunkt kunna drabba den andre. För att fränskild make må kunna med större trygghet ordna för sin framtid är det även av betydelse att han vet sig säkerställd mot ytterligare utgifter för den förra makens räkning.

I fråga om 6 kap. 26 §, som handlade om verkan av avtal mellan makarna rörande underhållsbidrag m. m., anfördes i motiven, bland annat:

Särskilt i de talrika fall, då skillnad faktiskt vinnes efter överenskommelse, är det — — — parternas önskan att på förhand närmare reglera sina ekonomiska mellanhavanden för framtiden, framför allt att bereda hustrun rätt till underhåll av mannen; mängden gång är den enes samtycke till äktenskapets upplösning betingat av att förhållandena på visst sätt ordnas. — — —

Att obetingat tillerkänna avtal mellan makar i dessa ämnen bindande verkan möter dock vissa betänkligheter. Under den tid, som närmast föregår en separation (= hemskillnad) eller skilsmässa, sakna ofta makarna eller åtminstone den ene av dem den andliga jämvikt och den förmåga av lugn eftertanke, som erfordras för att kunna klart överblicka förhållandena och tillvarataga sina intressen. Och det kan även inträffa att ena parten begagnar

sig av den andres oförstånd, nedtryckta sinnesförfattning eller iver att få äktenskapet upplöst för att tillförsäkra sig förmåner på dennes bekostnad. Till förekommande av att makes intressen på dylikt sätt trädas för nära stå olika möjligheter öppna. — — — — —

Den riktiga lösningen synes — — — vara att överenskommelser av här ifrågavarande beskaffenhet såsom regel tillerkännas laga verkan oberoende av alla formaliteter, men att viss möjlighet hålles öppen att även efter det till separation eller skillnad blivit dömt vinna rättelse i obilliga avtal. I sistnämnda hänseende måste man emellertid gå tillväga med största försiktighet. Det låter nämligen lätt tänka sig att för motpartens önskan att vinna separation eller skillnad avtalets innehåll varit bestämmande, och då detta är händelsen, kan en senare rubbning därav innebära en orättfärdighet. Förslaget medgiver därför sådan rubbning allenast under förutsättning att avtalet finnes vara uppenbart obilligt. — — — — —

Med hänsyn till den snäva begränsningen av stadgandets räckvidd lärer ej kunna befaras att några intressen, som verkligen äro förtjänta av lagstiftningens stöd, genom dess tillämpande komma att kränkas.

Vad sålunda föreslagits angående rätt att vinna jämkning skall i allmänhet icke gälla avtal, som slutits medan makarna levat i separation. De skäl, som föranlett att en sådan rätt eljest medgives, äga här icke tillämpning. I och med separationen vinner enligt förslaget vardera maken en tryggad möjlighet att efter jämförelsevis kort tids förlopp erhålla äktenskapsskillnad, och därmed bortfaller väsentligen faran för obehörig påtryckning vid avtals slutande. Då samlivet upphör, erhålla också makarna tillfälle att med lugn och besinning överväga förhållandena. Att särskilda regler icke erfordras angående avtal som slutits först efter vunnen äktenskapsskillnad lärer vara uppenbart. Klandertalan skall enligt förslaget i allmänhet väckas, om skillnad vinnes på grund av förutgången separation, sist i skillnadsålet, men eljest sist inom ett år efter det skillnad meddelades; då i förstnämnda händelse skillnad ej kan vinnas förrän efter ett års förlopp, erhåller maken även där tillräckligt rådrum. — — —

Utöver vad nu yttrats öppnar förslaget i allmänhet ingen utväg att få avtal av nu förevarande art rubbade. Har ena maken åtagit sig att till den andre utgiva underhållsbidrag, kan sålunda, om sedermera väsentligt ändrade förhållanden inträda, den bidragspliktige icke, på sätt — — — gäller beträffande ett rättens beslut i ämnet, påkalla jämkning i vad avtalsvis blivit bestämt. Det måste nämligen, där avtalet ej ger annat vid handen, antagas hava varit parternas mening att den ordning, varom de enats, skall bliva bestående för framtiden. — — —

Till jämförelse vill utskottet härefter meddela, att enligt dansk rätt avtal, som med avseende å separation eller äktenskapsskillnad träffats mellan makar om fördelning av makarnas förmögenhet, skadestånd eller underhållsplikt, kan förklaras helt eller delvis utan verkan, om det finnes uppenbart obilligt. Talan därom må göras gällande i hemskillnads- eller äktenskapsskillnadsålet eller, om skillnad meddelas i administrativ ordning, inom ett år därefter. Enligt norsk rätt kan dylikt avtal, som är uppenbart obilligt för endera maken, på dennes talan förklaras helt eller delvis ogiltigt. Talan härom må väckas inom ett år efter skillnadsdomen eller administrativt skillnadsbeslut. Varken i Danmark eller Norge kan sålunda efter angivna tider talan föras om jämkning i avtalet på grund av väsentligen ändrade förhållanden. I finsk rätt stadgas däremot, att avtal, som makar ingått angående familjens eller ena makens och

barnens underhåll eller om rätt för make att begagna andra maken tillhörigt lösöre, må på makes yrkande jämkas, om avtalet befinnes uppenbart obilligt eller väsentligen ändrade förhållanden föranleda jämkning. Detsamma gäller om avtal, som med avseende å äktenskapets upplösning ingåtts om skadestånd eller »avvittring», befinnes uppenbart obilligt.

Utskottet. Redogörelsen härovan visar, att det enligt 11 kap. giftermålsbalken förefinnes en väsentlig skillnad mellan underhållsbidrag till frånskild make, vilket fastställts av domstol, å ena, och sådant bidrag, som är bestämt genom frivilligt avtal mellan makarna, å andra sidan. I förra fallet kan underhållsbidragets belopp jämkas när väsentligen ändrade förhållanden påkalla det under det att i senare fallet avtalet i fråga kan rubbas endast under förutsättning att avtalet icke slutits under hemskillnad och att detsamma finnes uppenbart obilligt, varom talan i så fall måste väckas senast i skillnadsprocessen eller om hemskillnad icke föregått skilsmässan inom ett år från skillnadsdomen. En make, som i samband med äktenskapsskillnad — i tanke att hans förmögenhetsvillkor skulle förbli i stort sett oförändrade — frivilligt åtagit sig att för framtiden i viss omfattning bidra till den andra makens underhåll, kan icke erhålla någon nedsättning i sin underhållsskyldighet, även om hans inkomster sedermera skulle avsevärt reduceras. I många fall har den underhållsberättigade maken även genom införsel ett särskilt medel att uttaga underhållsbidraget. Visserligen är den underhållsskyldige maken därvid berättigad att behålla vad han kan anses behöva till underhåll för sig själv och för make och oförsörjda barn eller adoptivbarn, som icke av honom åtnjuta underhållsbidrag. Resterande del av det genom avtalet bestämda underhållsbidraget kommer likväl att för framtiden åvila honom såsom en skuld, vilken understundom kan bli synnerligen betungande. En sådan möjlighet är naturligtvis icke egendomlig för den betalningsskyldighet, som grundas på avtal av nu ifrågasvarande natur. Erfarenheten torde emellertid ha ådagalagt, att en frånskild make, vilken är i tillfälle att genom införsel indriva så stor del som möjligt av underhållsbidraget och ej heller kan tvingas att beträffande icke förfallna belopp deltaga i ackord som eljest kan komma i fråga för den andra maken, ofta är obenägen att medverka till någon uppgörelse om skälig nedsättning av underhållsbidragets storlek. I stället torde det icke sällan förekomma, att den underhållsberättigade maken söker under hot om utmätning eller konkurs förmå den andra maken att betala större belopp än som med avseende å hans förmåga rimligen kan begäras.

Angivna förhållanden påkalla enligt utskottets mening en undersökning, huruvida den anmärkta skillnaden mellan underhållsbidrag, som fastställts av domstol, samt underhållsbidrag, som bestämts genom avtal, är fullt motiverad.

I överensstämmelse med vad lagberedningen uttalat kan väl härutinnan framhållas, att den ena makens samtycke till äktenskapets upplösning understundom är betingat av att de ekonomiska förhållandena ordnas på visst sätt. Likaledes kan det till äventyrs inträffa, att ett jämförelsevis högt underhålls-

bidrag även innefattar skadestånd, som ena maken ansetts böra utgiva till den andra. Vad nu anförts synes dock knappast i och för sig kunna anses innebära några avgörande hinder mot att medge en möjlighet till jämkning av avtal om underhållsbidrag på grund av väsentligen ändrade förhållanden. Det torde således gentemot de anförda skälen för avtalets principiella orubblighet kunna åberopas, att ett avtal mellan makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad ofta innefattar bestämmelser jämväl om vårdnad och underhåll i fråga om minderåriga barn, som makarna kunna ha gemensamt. I denna del kan avtalet emellertid redan för närvarande jämkas. Därjämte torde det mången gång för parterna själva ha framstått såsom klart, att den förpliktade åtagit sig underhållsskyldighet i den omfattning, som skett, allenast under förutsättning att hans inkomster icke komme att i framtiden väsentligen reduceras. I varje fall synes uppenbart, att makarna lätt kunna underlåta att beakta den verkan i förevarande avseende som avtalsformen innebär. Vissa rättsfall ge också vid handen, att domstolarna tillagt uttalanden angående underhållsfrågan, som i skillnadsmålet gjorts av parterna, karaktären av avtal oaktat uttalandena inskränkt sig till att ena parten framställt ett yrkande om underhållsbidrag, som andra parten medgivit. Skulle medgivandet endast avse skäligheten av yrkat bidragsbelopp i och för sig, är det uppenbart, att avtal icke kan anses föreligga. Då domstolen icke heller i det senare fallet ingår i någon prövning av parternas ekonomiska förhållanden, synes emellertid skillnaden mellan nu nämnda fall i realiteten vara så obetydlig att den icke kan motivera att verkningarna bliva så väsentligt olika som nu är förhållandet.

Vad härefter angår möjligheten, att ett jämförelsevis högt underhållsbidrag, som bestämts genom avtal, kan innefatta jämväl skadestånd till den underhållsberättigade maken, vill utskottet framhålla att, i händelse rätt till jämkning på grund av väsentligt ändrade förhållanden komme att införas, domstolarna uppenbarligen skulle taga hänsyn till om makarna i avtalet bestämt underhållsbidraget till ett jämväl i betraktande av dåvarande förhållanden högt belopp. Vidare torde det vara sannolikt, att en bestämmelse i angiven riktning skulle kunna föra med sig att parterna i avtal om hithörande frågor icke sammanblanda underhåll och skadestånd.

På grund av vad sålunda anförts finner utskottet sig böra tillstyrka, att den av motionärerna väckta frågan blir föremål för en närmare utredning. Vid denna utredning torde även böra tagas under överbäggande icke blott huruvida underhållsbidrag, som bestämts genom avtal, må på grund av väsentligt ändrade förhållanden jämkas till lägre belopp, utan även huruvida bidraget under vissa förutsättningar må kunna höjas utöver det i avtalet bestämda belopp. Sistnämnda spörsmål fordrar emellertid tillika en omprövning, huruvida regeln, att underhållsbidrag, som fastställts av domstol, icke må höjas utöver förut bestämt belopp, lämpligen bör bibehållas.

Utskottet får alltså hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville

verkställa utredning av frågan i vad mån avtal om underhållsbidrag till frånskild make må kunna jämkas, när väsentligen ändrade förhållanden påkalla det, jämte därmed sammanhängande spørsmål, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 23 februari 1934.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Akerman*, *Anderson* i Hägelåkra*, *Klefbeck*, *Bissmark*, *Larson* i Lerdala, *Norling* och *von Heland*;

från andra kammaren: herrar *Nilsson* i Antnäs, *K. A. Westman** och *Sjögren*, fru *Östlund* samt herrar *Olsson* i Rimforsa, *Olsson* i Mellerud, *Johanson* i Huskvarna och *Hermansson*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.